

ภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา

Educational Leadership in the Digital Era: Application of Buddhist Approaches

อนุวัช สอนสนาม

Anuwat Sonsanam

นันทกร อุ่นวัง

Nantakorn Ounwang

สนุก สิงห์มาตร

Sanuk Singmat

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Roi Et Buddhist College

E-mail: 6717202032@mcu.ac.th

Received: 15 January 2025; Revised: 6 March 2025; Accepted: 26 February 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัลตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในทุกมิติของสังคม ผู้นำทางการศึกษา จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน การบริหารในยุคนี้ต้องใช้ทั้งทักษะด้านเทคโนโลยีควบคู่ไปกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางดิจิทัล และคุณธรรม บทความนี้เน้นการศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณสมบัติของผู้นำที่สามารถสร้างแรงจูงใจ วางแผนการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาบุคลากรในองค์กรการศึกษาอย่างยั่งยืน หลักธรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, ยุคดิจิทัล, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study educational leadership in the digital era based on Buddhist principles. In the digital age, where information and communication technology play a crucial role in all aspects of society, educational leaders must adapt to rapid and complex changes. Leadership in this era requires both technological skills and Buddhist principles to maintain a balance between digital advancement and moral integrity. This study focuses on the concept of educational leadership in the digital era by applying Buddhist approaches such as the Ten Royal Virtues (Dasavidha-rajadhamma), the Four Brahmaviharas (Divine Abidings), and the Four Iddhipada (Paths of Accomplishment). These principles help cultivate

leadership qualities that inspire motivation, drive change, and support sustainable personnel development in educational organizations. Such Buddhist teachings highlight their significance in achieving organizational goals in the digital era.

Keywords: Leadership, Digital Age, Buddhism

บทนำ

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติ ผู้นำทางการศึกษาจึงต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การบริหารจัดการในยุคนี้ต้องการทั้งทักษะด้านเทคโนโลยีและความเข้าใจในหลักการบริหารที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรมอย่างสมดุล ซึ่งสามารถหาแนวทางสำคัญได้จากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

คำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงเรื่องศีลธรรม แต่ยังครอบคลุมถึงแนวคิดในการบริหารจัดการและภาวะผู้นำ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมเช่น ทศพิธราชธรรม และพรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมภาวะผู้นำให้มีคุณธรรมและเหมาะสมกับการปรับใช้ในยุคดิจิทัล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) ในบริบทของการศึกษายุคดิจิทัล ผู้นำไม่ได้เพียงแต่เป็นผู้จัดการ แต่จำเป็นต้องเป็นผู้นำทางความคิดที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับบุคลากรในองค์กร การนำหลักธรรมเชิงพุทธ เช่น อิทธิบาท 4 และสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหาร จะช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความร่วมมือในหมู่คณะเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน (ทัชชกร แสงทองดี, 2561) งานวิจัยของนักวิชาการชาวไทยที่ยืนยันถึงคุณค่าของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาต่อการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล เช่น การวิจัยของพระครูวิจิตรปัญญาภรณ์ ที่ชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธสามารถช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจที่รอบคอบ มีความรับผิดชอบ และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร (พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, 2564)

บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยใช้แนวคิดตามหลักธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นแนวทางสำคัญ โดยเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมเช่น ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาผู้นำที่สามารถตอบสนองความท้าทายในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน โดยได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่นให้เป็นผู้นำในกลุ่มและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มบุคคลนั้นสามารถกระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่น หรือกลุ่ม บุคคลอื่น มีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย

นักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ให้คำจำกัดความของภาวะผู้นำในมุมมองที่หลากหลาย ดังนี้ ภาวะผู้นำคือคุณลักษณะของบุคคลที่มีความรู้ ความดีงาม และความสามารถในการประสานงานและชักนำกลุ่มบุคคลให้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้องและชอบธรรม โดยเน้นคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2540) ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลในการจูงใจ และปฏิสัมพันธ์ให้ทุกคนในองค์กรเข้าใจและมุ่งมั่นในอุดมการณ์ขององค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนิน

กิจกรรมได้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สัมมา รัตนีย์, 2556) ภาวะผู้นำคือความสามารถของบุคคลในการใช้อิทธิพลเพื่อกระตุ้นให้ผู้อื่นทำงานตามเป้าหมายขององค์กร โดยเน้นการสื่อสาร การสร้างความร่วมมือ และการจูงใจ (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2552) ภาวะผู้นำเชิงพุทธคือการใช้หลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรมและพรหมวิหาร 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือในองค์กร (พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, 2564) ภาวะผู้นำคือกระบวนการที่ผู้นำสามารถสร้างแรงจูงใจและความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ (สุทธิชัย ปัญญโรจน์, 2550) ภาวะผู้นำคือการผสมผสานระหว่างความสามารถในการจัดการและความสัมพันธ์เชิงบวกกับสมาชิกในองค์กร (สมชาย พดพิพงษ์, 2558) ภาวะผู้นำคือความสามารถในการชี้นำและสร้างแรงบันดาลใจให้กลุ่มบุคคลปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด (สุเมธ เตชะสุภาภรณ์, 2562) ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลมีอิทธิพลต่อกลุ่มบุคคลเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและผู้ตาม (Northouse, 2016) ภาวะผู้นำคือความสามารถของบุคคลในการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในองค์กรหรือกลุ่มบุคคล (Daft, 2008) ภาวะผู้นำคือความสามารถในการใช้อารมณ์ในการสร้างแรงบันดาลใจ และบริหารความสัมพันธ์ในที่ทำงาน (Goleman, 2002)

จากที่กล่าวถึงความหมายของภาวะผู้นำตามแนวคิดของนักวิชาการ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำจึงเป็นความสามารถในการบริหารจัดการที่ผสมผสานระหว่างการสร้างแรงจูงใจ การกำหนดเป้าหมาย และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่ม โดยยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างยั่งยืน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ

เป็นหัวใจสำคัญของการบริหารและการจัดการในองค์กร ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของธุรกิจ การศึกษา หรือสังคม การทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำช่วยให้สามารถพัฒนาทักษะและคุณสมบัติของผู้นำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทฤษฎีภาวะผู้นำได้รับการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นไปที่การวิเคราะห์ลักษณะส่วนบุคคล บริบทของสถานการณ์ และพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันคือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) ซึ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและเปลี่ยนแปลงผู้ตามเพื่อบรรลุศักยภาพสูงสุด โดย Bass และ Riggio อธิบายว่าผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงต้องมีวิสัยทัศน์ชัดเจน สร้างแรงบันดาลใจ และพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อให้ผู้ตามรู้สึกเชื่อมั่นและพร้อมที่จะร่วมมือ (Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006) อีกทฤษฎีที่สำคัญคือ ทฤษฎีผู้นำรับใช้ (Servant Leadership Theory) ซึ่งเน้นว่าผู้นำต้องมีจิตสาธารณะ ใส่ใจความต้องการของทีม และมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว (Greenleaf, 2002) นอกจากนี้ ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบปรับตัว (Adaptive Leadership Theory) โดย Heifetz, Grashow และ Linsky ชี้ให้เห็นว่าผู้นำต้องมีความยืดหยุ่น ปรับตัวต่อสถานการณ์ และช่วยทีมแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Heifetz et al., 2009)

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ความสามารถในการจูงใจ ชี้นำ และส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำต้องมีคุณลักษณะหลายประการ เช่น วิสัยทัศน์ ความสามารถในการสื่อสาร ความกล้าหาญ และความรับผิดชอบ (Northouse, 2021) ภาวะผู้นำไม่ได้จำกัดอยู่แค่ตำแหน่งทางการ เช่น ผู้จัดการ หรือหัวหน้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการสร้างอิทธิพลในสถานการณ์ที่ไม่เป็นทางการด้วย (Robbins & Judge, 2019, หน้า 364) ผู้นำที่มีประสิทธิผลมักแสดงออกถึง

การมีอำนาจโน้มน้าว การสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก และการส่งเสริมการเติบโตของทีมงาน ทฤษฎีภาวะผู้นำได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีต ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีลักษณะผู้นำ (Trait Theory) เชื่อว่าผู้นำที่มีลักษณะบางประการที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ในขณะที่ทฤษฎีพฤติกรรม (Behavioral Theory) เน้นว่าภาวะผู้นำสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ผ่านการฝึกฝน (Northouse, 2021) ในยุคปัจจุบัน แนวคิดเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ได้รับความนิยม โดยผู้นำลักษณะนี้จะมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและพัฒนาความสามารถของผู้ตามให้เกินกว่าที่คาดหวัง (Bass & Riggio, 2006)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ เช่น การเปลี่ยนแปลง ผู้นำรับใช้ และภาวะผู้นำแบบปรับตัว สะท้อนถึงบทบาทของผู้นำในยุคปัจจุบันที่ไม่เพียงแค่ชี้แนะหรือควบคุม แต่ยังต้องสร้างแรงบันดาลใจ ดูแลผู้ตาม และปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลง ความเข้าใจในทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้ผู้นำสามารถสร้างทีมที่มีประสิทธิภาพและนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) คือรูปแบบของภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้ผู้ตามเปลี่ยนแปลงวิธีคิด ทศนคติ และพฤติกรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่สูงขึ้นทั้งในระดับบุคคลและองค์กร (Bass & Riggio, 2006)

ผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะสำคัญสี่ประการ (Bass & Riggio, 2006) ได้แก่ 1) **การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence)** - เป็นแบบอย่างที่ดี มีจริยธรรม และได้รับความเคารพจากผู้ตาม 2) **แรงบันดาลใจจากการสร้างแรงจูงใจ (Inspirational Motivation)** - กระตุ้นให้ผู้ตามมีความกระตือรือร้น และเชื่อมั่นในอนาคต 3) **การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation)** - ส่งเสริมให้ผู้ตามคิดอย่างสร้างสรรค์และตั้งคำถามกับสถานะปัจจุบัน 4) **การเอาใจใส่เป็นรายบุคคล (Individualized Consideration)** - ให้การสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพเฉพาะตัวของผู้ตามแต่ละคน ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวและเติบโตได้ในสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เช่นเดียวกับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการเรียนรู้และนวัตกรรม (Northouse, 2021) Bass (1985) ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เพียงแต่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์แบบผู้นำเชิงธุรกรรม (Transactional Leadership) เท่านั้น แต่ยังยกระดับแรงจูงใจของผู้ตามไปสู่ระดับที่สูงขึ้น ผ่านการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและเป้าหมายของผู้ตามให้สอดคล้องกับภารกิจที่ยิ่งใหญ่กว่า กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญอย่างยิ่งในโลกยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน ผู้นำที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกได้จะเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จในระยะยาวขององค์กร

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรและการพัฒนาศักยภาพของบุคคล การศึกษาภาวะผู้นำจึงเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับผู้ที่ต้องการประสบความสำเร็จในบทบาทที่ต้องบริหารจัดการผู้อื่น

แนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อทุกภาคส่วนของสังคม ระบบการศึกษาก็ไม่ได้หลีกเลี่ยงความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้นำทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและความต้องการของผู้เรียน การนำคุณค่าของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล ช่วยเสริมสร้างมิตินุธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัลตามคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นการบูรณาการระหว่างความสามารถทางดิจิทัลและคุณธรรมในศาสนาพุทธ เพื่อให้ผู้นำสามารถสร้างสรรค์ระบบการศึกษาที่สมดุลและยั่งยืน

1. ลักษณะผู้นำยุคดิจิทัล

การผสมผสานระหว่างความสามารถด้านเทคโนโลยีและความเข้าใจในระบบการศึกษา ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง ความยืดหยุ่นและการปรับตัวช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการการศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยมีลักษณะดังนี้

1.1 การกำหนดการเปลี่ยนแปลง (Setting the Direction of Change) ผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัลต้องสามารถกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและเหมาะสมกับความต้องการขององค์กร การวิเคราะห์แนวโน้มทางเทคโนโลยีและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เช่น การนำระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์มาใช้ ช่วยให้ผู้นำกำหนดวิสัยทัศน์ที่ตอบโจทย์ความต้องการในอนาคตได้ การกำหนดทิศทางที่เหมาะสมยังช่วยสร้างความมั่นใจให้กับบุคลากรและนักเรียนในการเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง (Westerman et al., 2019)

1.2 การวางแผนต่อการเปลี่ยนแปลง (Planning for Change) การวางแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเป็นอีกหนึ่งลักษณะที่สำคัญ ผู้นำต้องประเมินทรัพยากรที่มีอยู่ และกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับการเปลี่ยนแปลง การวางแผนนี้รวมถึงการกำหนดเป้าหมาย การสร้างกรอบเวลา และการประเมินความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงจากการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบออนไลน์ ต้องมีการฝึกอบรมครู การจัดหาเทคโนโลยี และการวางแผนสำหรับการประเมินผลการเรียนของนักเรียน การวางแผนที่มีประสิทธิภาพช่วยลดปัญหาและเพิ่มโอกาสความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง (Kane et al., 2019)

1.3 การส่งเสริมบุคลากร (Empowering Personnel) การส่งเสริมบุคลากรให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นหัวใจสำคัญของผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล ผู้นำต้องสนับสนุนการพัฒนาทักษะของครูและบุคลากร เช่น การฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การจัดเวิร์กช็อปเกี่ยวกับการสอนแบบออนไลน์ และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมบุคลากรไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความพร้อมของทีมงานในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต (Deloitte Insights, 2022)

2. ลักษณะผู้นำทางการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผู้นำทางการศึกษาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่ไม่เพียงแต่มีความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ต้องยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ตามและองค์กร แนวทางพระพุทธศาสนาได้ให้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้นำไว้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

หลักธรรมของผู้นำทางการศึกษาเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจในองค์กร ผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะสามารถสร้างสมดุลระหว่างการบริหารและการดูแลผู้คนในองค์กร ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีและความสำเร็จในระบบการศึกษา พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหลักธรรมในการเป็นผู้นำไว้ เช่น หลักทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 หลักอิทธิบาท 4 และธรรมมาภิบาล เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ถือเป็น การส่งเสริมให้มีความเป็นผู้นำมีคุณธรรม จริยธรรมทั้งสิ้น และเป็นปัจจัยสำคัญให้การบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อประโยชน์สุข และยั่งยืนต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) รายละเอียดของหลักธรรมดังนี้

2.1 การยึดหลักทศพิธราชธรรม (Tenfold Virtues of a King) ทศพิธราชธรรม หรือคุณธรรม 10 ประการ เป็นหลักธรรมที่คัมภีร์พระไตรปิฎกเน้นสำหรับผู้นำที่ดีในทุกบริบท รวมถึงการศึกษา คุณธรรมเหล่านี้ ได้แก่ ทาน (การให้), สีล (การประพฤติชอบ), ปริจจาคะ (การเสียสละ), อาชวาระ (ความซื่อตรง), มัททวะ

(ความอ่อนโยน), ตปะ (ความเพียร), อักโกธะ (ไม่โกรธ), อวิหิงสา (ไม่เบียดเบียน), ชันติ (ความอดทน), และอวิโรธนะ (ไม่คลาดจากธรรม) ลักษณะเหล่านี้เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ช่วยให้ผู้นำทางการศึกษาได้รับความไว้วางใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาและสามารถสร้างความร่วมมือในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การใช้พรหมวิหาร 4 ในการบริหาร (Four Sublime States of Mind) พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข), กรุณา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์), มุทิตา (ความยินดีในความสุขของผู้อื่น), และอุเบกขา (ความเป็นกลางและมีสติ) เป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้นำและผู้ตาม ผู้นำทางการศึกษาที่นำพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการบริหาร จะสามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อความสุขและการพัฒนาของบุคลากรและผู้เรียน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบบการศึกษาที่ยั่งยืน

2.3 การเป็นผู้นำที่ยึดหลักอิทธิบาท 4 (Four Bases of Success) อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางสำคัญสำหรับการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจในสิ่งที่ทำ), วิริยะ (ความพากเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจ), และวิมังสา (การใช้ปัญญาพิจารณา) ในบริบทของการศึกษาผู้นำที่มีอิทธิบาท 4 จะสามารถนำองค์ความรู้ไปสู่ความสำเร็จโดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ครูและนักเรียนพัฒนาตนเอง พร้อมทั้งใช้ความพยายามและปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540)

2.4 การมุ่งเน้นธรรมาภิบาล (Good Governance) ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ผู้นำที่ต้องบริหารองค์กรด้วยหลักธรรมาภิบาล ซึ่งรวมถึงการยึดมั่นในความโปร่งใส ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ การใช้ธรรมาภิบาลในการบริหารการศึกษาช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความเชื่อมั่นในหมู่บุคลากร

3. บทวิเคราะห์ภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษา ผู้นำทางการศึกษาจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากความสามารถทางเทคโนโลยีแล้ว คุณธรรมและจริยธรรมยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารการศึกษามีความสมดุลและยั่งยืน แนวทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ซึ่งช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้นำที่สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ พัฒนากลยุทธ์ และบริหารบุคลากรได้อย่างสมดุล

การบูรณาการภาวะผู้นำทางการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนากับยุคดิจิทัล

การผสมผสานภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัลกับหลักพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดแนวทางการบริหารที่สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาการศึกษาโดยไม่ละเลยคุณค่าทางจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ โดยสามารถบูรณาการออกมาได้เป็น 3 มิติหลัก ได้แก่

3.1 มิติการกำหนดวิสัยทัศน์และการเปลี่ยนแปลง (Vision and Change Management)

- ผู้นำต้องมีความสามารถในการคาดการณ์แนวโน้มของเทคโนโลยีและปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กร

- ทศพิธราชธรรม เช่น อาชชวะ (ความซื่อตรง) และชันติ (ความอดทน) ช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีคุณธรรม

- การใช้พรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะอุเบกขา (การวางเฉยอย่างมีสติ) ช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม

3.2 มิติการบริหารงานและการใช้เทคโนโลยี (Technology and Organizational Management)

- ผู้นำยุคดิจิทัลต้องสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ เช่น ระบบการเรียนรู้ออนไลน์ และ AI เพื่อสนับสนุนการสอน

- หลักอภิปาท 4 เช่น วิมังสา (การไตร่ตรอง) ช่วยให้ผู้นำสามารถวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาใช้ในการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ

- การบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลช่วยให้เกิดความโปร่งใสและลดความขัดแย้งในองค์กร

3.3 มิติการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และบุคลากร (Human Resource and Ethical Development)

- ผู้นำต้องสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และส่งเสริมให้บุคลากรมีทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัล

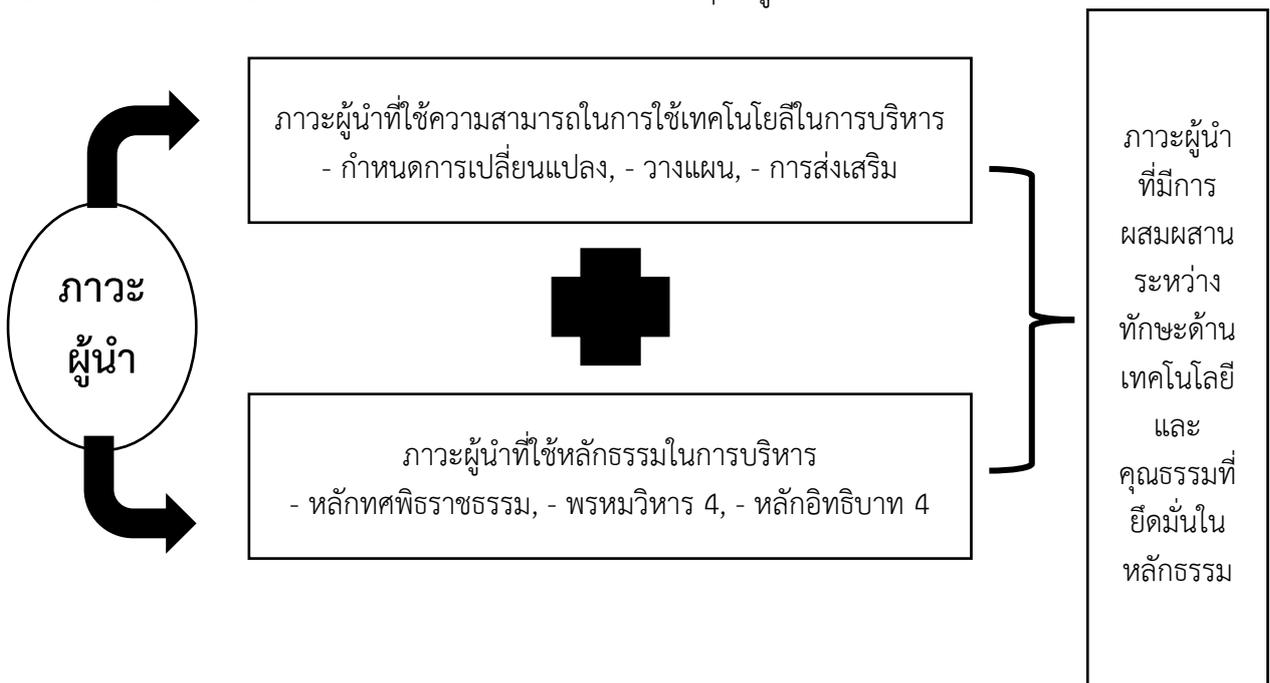
- การใช้พรหมวิหาร 4 เช่น เมตตาและกรุณา ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและบุคลากร

- ทศพิธราชธรรม เช่น ปริจจาคะ (การเสียสละ) ช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารบุคลากรได้อย่างมีมนุษยธรรม

จากแนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นการภาวะผู้นำที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันโลกให้ยุคดิจิทัล และยังคงอาศัยหลักคุณธรรมไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ไปสู่ประสบความสำเร็จที่ตั้งเป้าหมายไว้

องค์ความรู้ใหม่

จากแนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา นั้น จะได้องค์ความรู้ใหม่ที่ผู้นำหรือผู้บริหารในปัจจุบันได้นำไปเป็นแนวทางให้การศึกษาซึ่งจะเป็นการผสมผสานกันระหว่างยุคดิจิทัลกับ คำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งทางภาวะผู้นำยุคดิจิทัลนั้นจะได้เป็นผู้นำที่ต้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา วางแผน และพัฒนา ส่วนภาวะผู้นำตามคำสอนของพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นผู้นำที่ต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น จะได้ถือว่าเป็นผู้นำในยุคดิจิทัลที่มีหลักธรรมคำสอนเป็นที่ยึดเหนี่ยว เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ไปสู่ประสบความสำเร็จที่ตั้งเป้าหมายไว้

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัลตามคัมภีร์พระไตรปิฎก

สรุป

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของสังคม ระบบการศึกษาก็ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนี้เช่นกัน ผู้นำทางการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถบริหารจัดการองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำทางการศึกษายุคดิจิทัล: การประยุกต์ใช้แนวทางพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานระหว่างทักษะด้านเทคโนโลยีและคุณธรรมที่ยึดมั่นในหลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 เป็นต้น ผู้นำยุคดิจิทัลต้องมีลักษณะสำคัญหลายประการ เช่น การกำหนดทิศทาง การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน การวางแผนรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ และการส่งเสริมบุคลากรให้พร้อมเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ในขณะเดียวกัน หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม ช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความสัมพันธ์ในองค์กร ส่วนพรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ช่วยสนับสนุนให้ผู้นำสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้และการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- จิรพล สังข์โพธิ์ และคณะ. (2560). ภาวะผู้นำในการบริหารยุคดิจิทัล: องค์กรไอทีและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับไอทีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยนวัตกรรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐภูมิ พงศ์ศิริ. (2560). ผู้นำในยุคดิจิทัล Economy. เรียกใช้เมื่อ 22 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.dharmniti.co.th/%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B8%B3%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%84-digital-economy/>.
- ทวีสันต์ วิชัยวงษ์ และยุภาพร ยุภาศ. (2562). ภาวะผู้นำยุคใหม่และทักษะในการบริหารงานในองค์กร. วารสารวิชาการแสงอีสาน. 16(2), 667-680.
- ทัชชกร แสงทองดี. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ. วารสารวิจัยวิชาการ. 1(3), 137-149.
- _____. (2562). องค์ประกอบของภาวะผู้นำในองค์กรเชิงพุทธ. วารสารวิจัยวิชาการ. 2(1), 135-148.
- พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์. (2564). ภาวะผู้นำเชิงพุทธในองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์. 7(1), 38-43.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2540). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- _____. (2556). ธรรมะกับการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สัมมา ธนินธย์. (2556). หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีจำกัด.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2552). ภาวะผู้นำประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 5-8. พิมพ์ครั้งที่ 9. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- Bass, B. M. (1985). Leadership and Performance Beyond Expectations. Free Press

- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership*. 2nd Edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Daft, R. L. (2008). *The Leadership Experience*. 4th Edition. Thomson Corporation.
- Deloitte Insights. (2022). *The Leadership in Digital Age: Building Adaptive Organizations*. Deloitte.
- Goleman, D. (2002). *Primal Leadership*. Harvard Business Review Press.
- Greenleaf, R. K. (2002). *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness*. 25th Anniversary Edition. Paulist Press.
- Heifetz, R., et al. (2009). *The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World*. Boston, MA: Harvard Business Press.
- House, R. J. (1996). *Path-Goal Theory of Leadership: Lessons, Legacy, and a Reformulated Theory*. *Leadership Quarterly*.
- Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., & Kiron, D. (2019). *The Technology Fallacy: How People Are the Real Key to Digital Transformation*. MIT Press.
- Kotter, J. P. (1990). *A Force for Change: How Leadership Differs from Management*. Free Press.
- Lunenburg, F. & Ornstein, A. (1996). *Educational Administration: Concepts and Practices*. Wadsworth Publishing.
- Northouse, P. G. (2016). *Leadership: Theory and Practice*. 7th Edition. SAGE Publications.
- _____. (2021). *Leadership: Theory and Practice* (9th ed.). Sage Publications.
- Owens, R. G. (2001). *Organizational Behavior in Education*. Allyn and Bacon.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2019). *Organizational Behavior*. 18th ed. Pearson.
- Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of Leadership*. New York: Free Press.
- Westerman, G., et al. (2019). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Review Press.